Nr 60.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1938 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärare vid folk- och småskolor m. fl. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 8 april 1938 dagtecknad proposition nr 279, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av föredragande departementschefen i propositionen förordats utfärda bestämmelser

dels angående ändrade pensionsvillkor för lärare vid folk- och småskolor m. fl.,

dels ock angående förbättring av tjänstepensioner, som beviljats förutvarande lärare vid folk- och småskolor m. fl.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag har utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena i första kammaren under nr 337 av herr *Wagnsson* och den andra i andra kammaren under nr 483 av herr *Weijne,* i vilka hemställes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte uttala, att vid utfärdandet av bestämmelser angående ändrade pensionsvillkor för lärare vid folk- och småskolor m. fl. pensionsrätt även måtte tillkomma vikarierande lärare vid folk- och småskolor».

Beträffande motiveringen för Kungl. Maj:ts förslag och innehållet i de vid propositionen fogade utkasten till reglementsbestämmelser samt motionärernas förslag får utskottet, i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen och motionen nr I: 337.

De nuvarande bestämmelserna angående pensionering av folk- och småskollärare m. fl. återfinnas i gällande reglemente för statens pensionsanstalt samt i kungörelsen den 4 januari 1938 (nr 5) med vissa provisoriska bestämmelser angående pensionsvillkor för i statens pensionsanstalt delaktiga lärare vid folk- och småskolor m. fl. Genom sistnämnda kungörelse, som gäller för tiden 1 januari—30 juni 1938, har avsetts att provisoriskt anknyta pensionsbestämmelserna för folk- och småskollärare till den år 1937 beslutade och från och med ingången av år 1938 ikraftträdda löneregleringen för dessa lärare.

Vad beträffar tjänstepension äro enligt nu gällande bestämmelser pensionsberättigade såväl ordinarie som icke-ordinarie befattningshavare vid folk- och småskoleväsendet, däri inbegripen jämväl vikarie, som under minst en läsmånad tjänstgör å med pensionsrätt förenad befattning och vars tjänstgöringsskyldighet minst uppgår till 20 undervisningstimmar i veckan.

För samtliga dessa lärare gäller en pensionsålder av 60 år, och för hel tjänstepension fordras 33 tjänstår.

Familjepensionsrätt tillkommer — dock med vissa inskränkningar för det fall att befattningshavaren vid äktenskapets ingående lidit av sjukdom eller överskridit 65 års ålder — tjänstepensionsberättigad befattningshavares efterlevande änka och arvsberättigade egna barn. Pension utgår till änka, så länge hon lever ogift, och till barn, till dess de uppnått 21 års ålder eller dessförinnan träda i äktenskap; barn, som vid uppnåendet av 21 års ålder är varaktigt oförmöget till arbete, bibehåller dock pensionen.

Föredragande departementschefen har inledningsvis framhållit, att vid den år 1937 beslutade löneregleringen för lärarpersonal vid folk- och småskoleväsendet de för statliga civila befattningshavare vid nyreglerade verk gällande lönebestämmelserna varit normgivande. Kostnaderna för sagda lärarpersonals avlöning bures till övervägande del av statsverket. Med hänsyn härtill hade jämväl de nya statliga pensionsbestämmelserna — sådana de utformats i civila tjänstepensionsreglementet och allmänna familjepensionsreglementet — ansetts böra så långt möjligt komma i tillämpning på den nu lönereglerade lärarpersonalen vid folk- och småskoleväsendet.

I syfte att förbereda en dylik pensionsreglering tillkallades särskilda sakkunniga, vilka den 24 mars 1938 överlämnat en promemoria samt utkast till reglementen dels angående tjänstepension för lärare vid folk- och småskolor, dels angående familjepension för efterlevande till sådana lärare. Jämlikt de sakkunniga givna direktiv har i promemorian även upptagits till behandling frågan, huruvida en förbättring av de tjänstepensioner, som beviljats före den 1 januari 1938 avgångna folk- och småskollärare, skulle kunna åvägabringas genom en vidsträcktare tillämpning å dem av kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 280) med bestämmelser om ny pension för vissa pensionerade f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer.

Över huvudgrunderna i de sakkunnigas förslag hava utlåtanden avgivits av statskontoret, statens pensionsanstalt och skolöverstyrelsen, varjämte framställning i ärendet inkommit från lärarorganisationernas sida.

Departementschefen har framhållit, att då myndigheternas yttranden över detaljbestämmelserna ännu icke hunnit inhämtas, departementschefen förutsatte, att allenast grunderna för de nya pensionsbestämmelserna underställdes riksdagen för prövning och godkännande. Utfärdandet av närmare föreskrifter syntes, sedan riksdagen fattat sitt beslut, få ankomma på Kungl. Maj:t.

Förslaget till ordnande av i tjänst varande befattningshavares pensionsförhållanden.

1. Pensioneringens omfattning. Den nu föreliggande frågan avser ordnande av pensionsförhållandena för befattningshavare, å vilka avlöningsreglementet den 30 september 1937 (nr 868) för lärare vid folk- och småskolor äger tillämpning.

De sakkunniga, som förordat, att pensionsrätt i princip endast skall tillerkännas ordinarie samt med dem i lönehänseende likställda befattningshavare ävensom extra ordinarie befattningshavare, hava i ämnet anfört bland annat följande:

Detta ståndpunktstagande innebär, att *vikarierande lärare* utestängas från pensionsrätt. Även om vikariatstjänstgöring i vissa fall kan bliva mera varaktig, har dock anställningen ej den fasta karaktär, som bör utgöra en förutsättning för pensionsrätt. Vikariat å statlig befattning medför heller icke i och för sig sådan rätt.

Då de sakkunniga således av principiella skäl icke kunnat förorda ett bibehållande av pensionsrätten för vikarierande lärare, vilja de samtidigt framhålla, att denna rätt är av relativt begränsat värde för befattningshavarna, enär dessa ju i regel övergå till extra ordinarie eller ordinarie anställning och därmed erhålla pensionsrätt. Under vikarietiden är pensionsrätten av betydelse allenast i det fåtal fall, där befattningshavare avlider och efterlämnar pensionsberättigad familj eller där invalid- eller sjukpension skulle ifrågakomma. Där sådana fall, som här berörts, undantagsvis skulle förekomma och de föreliggande omständigheterna äro av den art, att tjänste- eller familjepension skäligen borde medgivas, torde — liksom i fråga om ej pensionsberättigade statsanställda förutsatts — särskild pension få utverkas av riksdagen.

Då det förekommer sådana växlingar i anställningsförhållandena för icke-ordinarie lärare, att en extra ordinarie lärare, som enligt de sakkunnigas förslag skulle erhålla pensionsrätt, på grund av tjänstens indragning eller dess besättande med ordinarie åter kan tvingas in på vikarietjänstgöring och därvid går miste om pensionsrätten, har det synts de sakkunniga skäligt, att i sådana fall möjligheten att erhålla pension i en eller annan form får bibehållas. De sakkunniga vilja därför föreslå införande i pensionsreglementena av stadganden om att här, efter prövning av Kungl. Maj:t, skall kunna medgivas pension, som om den extra-ordinarie befattningen alltjämt innehafts.

En liknande anordning, som dock skulle bli allenast av övergångsnatur, torde böra vidtagas med avseende å de nu anställda vikarier, som enligt gällande bestämmelser äro tillerkända pensionsrätt. Billighetsskäl tala enligt de sakkunnigas mening för att jämväl dessa, efter prövning av Kungl. Maj:t, skola kunna tillerkännas pension med tillämpning av de för dem senast gällande pensioneringsbestämmelserna, dock endast under förutsättning att de mera stadigvarande fullgjort vikariatstjänstgöring. Bestämmelserna härom torde böra meddelas i form av ett övergångsstadgande i reglementet för statens pensionsanstalt.

Då de sakkunniga föreslagit borttagande av pensionsrätten för de vikarierande lärarna, hava de sakkunniga förutsatt att en viss tillgodoräkning av vikarietiden medgives, då läraren vinner pensionsberättigande befattning.

Med den omfattning vikariatstjänstgöringen har vid folkskoleväsendet uppkommer fråga om tillgodoräkning av dylik tjänstgöring i det övervägande antalet pensionsfall. Med hänsyn härtill finna de sakkunniga erforderligt, att en bestämmelse om generell tillgodoräkning av sådan tjänstgöring inflyter i reglementet och att denna bestämmelse — i anslutning till stadgandet i 2 § 2 mom. b) och c) arbetarpensionsreglementet och i överensstämmelse med vad vid den statliga tjänstepensioneringen i övrigt regelmässigt torde medgivas — får den innebörden, att två tredjedelar av vikarietiden tillgodoräknas såsom tjänstår. Genom ett dylikt tillgodoräkningsmedgivande torde i erforderlig mån vara sörjt för att, trots borttagandet av pensionsrätten för vikarie, befattningshavarna vid uppnåendet av pensionsåldern i regel skola kunna räkna det för hel pension föreskrivna antalet tjänstår, särskilt som detta antal nu sänkes från 33 till 30.

De sakkunniga vilja i detta sammanhang framhålla, att genom utnyttjande av gällande bestämmelser rörande anställande av extra ordinarie lärare möjlighet synes finnas att kunna bereda en del vikarier fastare anställning och därmed också pensionsrätt.

Statskontoret uttalar, att den pensionsrätt som hittills tillkommit vikarierande lärare bör försvinna.

Skolöverstyrelsen har påyrkat ett bibehållande av pensionsrätten för vikarier och därvid särskilt åberopat, att dessa måste innehava full behörighet till motsvarande ordinarie tjänst, att tjänstgöringens omfattning och art är densamma som för ordinarie lärare samt att vikarie åtnjuter samma lön och lönetursrätt som extra ordinarie lärare.

Lararorganisationerna uttala sin anslutning till de sakkunnigas förslag i fråga om pensionsrätt för icke-ordinarie befattningshavare.

Departementschefen har anfört följande:

»Vad de sakkunniga föreslagit beträffande pensioneringens omfattning finner jag mig böra biträda.

Visserligen kunde det med hänsyn till nu tillämpade anställningsformer vid folk- och småskoleväsendet i och för sig synas billigt, om vikarier i vissa fall tillerkändes pensionsrätt. Det synes emellertid, såsom också av de sakkunniga framhållits, icke uteslutet, att en sådan fastare anställning skulle kunna beredas i åtminstone en del av dessa fall, att pensionsrätt automatiskt skulle vinnas. Då därjämte starka såväl principiella som praktiska skäl tala mot pensionsrätt för vikarierna, har jag ansett mig icke böra förorda skolöverstyrelsens härom framställda förslag. Jag får i detta sammanhang erinra, att riksdagens revisorer påtalat det oegentliga i att — såsom hittills varit fallet — en lärare, som efter kanske något tiotal års tjänstetid av en eller annan anledning lämnar undervisningsväsendet, skall kunna genom ett vikariat under någon månad i samband med pensionsålderns inträdande förskaffa sig en betydande ytterligare pensionsförmån.

För övrigt vill jag påpeka, att de sakkunniga genom olika av dem föreslagna anordningar, vilka jag likaledes vill i princip biträda, sörjt för att de genom borttagandet av pensionsrätten för vikarier uppkommande olägenheterna i hög grad reduceras.»

I ovannämnda *motion I: 337* anföres bland annat följande:

»Då det nu efter ingående utredningar befunnits skäligt tillerkänna vikarierande lärare vid folkskoleväsendet enahanda tjänstårsrätt för uppflyttning i högre löneklass som extra ordinarie lärare, synes redan därav böra

följa, att åtskillnad icke heller bör göras beträffande tjänstårsrätt för erhållande av pension. Att vikarierna vid folkskolorna icke hava så fast anställning som vissa vikarier vid de statliga läroanstalterna, beror icke på tjänsternas olika värde inom ifrågavarande skolsystem utan därpå, att de olika skoldistrikten var för sig anställa extra ordinarie och vikarier, vilket medför, att läraren måste erhålla nytt förordnande vid övergång från ett skoldistrikt till ett annat. Det vore under sådana förhållanden oriktigt att tillmäta formen för anställningen en sådan betydelse, att befattningshavarens pensionsrätt skulle göras beroende därav. Avgörandet bör i detta hänseende liksom beträffande lönetursrätten vara de sakliga omständigheterna, nämligen att vikarien här måste vara behörig till motsvarande ordinarie tjänst, samt att tjänstgöringens omfattning och art är densamma för vikarierande som för ordinarie lärare.»

2. **Pensionsåldern.** *De sakkunniga* hava erinrat, att om civila tjänstepensionsreglementets allmänna bestämmelser skulle tillämpas på folk- och småskoleväsendets lärarpersonal, pensionsåldern komme att vara densamma för manlig och kvinnlig lärare samt utgöra 60 år för småskollärare och med dem i lönehänseende likställda lärare samt 65 år för de egentliga folkskollärarna.

De sakkunniga hava funnit en pensionsålder av 60 år för småskollärare vara i stort sett väl avvägd.

Vad däremot folkskollärarna beträffar hava de sakkunniga funnit sig böra göra ett avsteg från civila tjänstepensionsreglementets huvudregel och hava på anförda skäl föreslagit en höjning av pensionsåldern för folkskollärare allenast till 63 år.

Den föreslagna höjningen av pensionsåldern har av de sakkunniga ansetts böra påkalla vissa övergångsanordningar. I sådant avseende hava de sakkunniga bland annat yttrat:

Vad som framför allt dikterat de sakkunnigas ståndpunktstagande i denna fråga vore angelägenheten av att tillse, att de nya bestämmelserna om avgångsålder ej komme att fördröja den indragning av lärartjänster, som planerats, samt att de ej heller vållade svårigheter för statsmakterna vid dessas strävanden att åstadkomma balans mellan antalet tjänster, som under de närmaste åren behövde besättas, och det antal lärare, som under samma tid genom utexaminering från folkskoleseminarierna ställdes till förfogande härför.

Efter samråd med skolöverstyrelsen hade de sakkunniga ansett sig böra föreslå, att pensionsåldern bibehölles vid 60 år intill den 1 juli 1943, således under fem år. Enär de årsklasser av lärare, som under de närmaste åren efter år 1943 uppnådde 60 års ålder, var och en torde omfatta omkring 300 lärare, innebure vid denna tid varje höjning av pensionsåldern med ett år en utökning av den till förfogande stående lärarstocken med ungefär 300 lärare. Ur nu angiven synpunkt hade det förefallit de sakkunniga ej tillrådligt att den 1 juli 1943 genast höja pensionsåldern med tre år, utan de sakkunniga ville — till minskande av risken för uppkomsten av ett läraröverskott och därmed följande arbetslöshet samt till mildrande av stagnationen i icke-ordinarie lärares befordran till ordinarie — föreslå, att pensionsåldern då höjdes med allenast ett år samt att därefter höjningen till 63 år genomfördes stegvis under två tidsperioder med ett år i sänder på det sättet, att

pensionsåldern fastställdes till 62 år från den 1 juli 1946 och till 63 år från den 1 juli 1948.

Med avseende å lärare vid statens undervisningsväsende hade genom en i kungörelsen nr 3/1938 införd bestämmelse stadgats, att pensionsåldern inträdde vid utgången av det kalenderhalvår, varunder den såsom pensionsålder föreskrivna levnadsåldern uppnåddes. Även för folk- och småskollärarnas vidkommande syntes, med hänsyn till önskvärdheten av att undvika lärarbyte under pågående lästermin, en sådan avgångsregel lämplig.

Departementschefen har tillstyrkt de sakkunnigas förslag beträffande såväl pensionsålder för småskollärare och folkskollärare som tidpunkten för pensionsålderns inträde samt jämväl biträtt vad de sakkunniga förordat i fråga om övergångstidens längd.

3. Pensionsunderlag. *De sakkunniga* hava framhållit, att då lärare vid folk- och småskolor genom den nya löneregleringen inplacerats å den för statens befattningshavare inom allmänna civilförvaltningen gällande löneplanen B, torde därav följa, att för dessa lärare borde såsom regel såväl i tjänste- som familjepensionshänseende tillämpas de pensionsunderlag, som i det statliga pensioneringssystemet gällde för motsvarande lönegrader å nämnda löneplan, varför de sakkunniga givit sitt förslag en utformning av sådan innebörd.

I fråga om vissa speciella pensionsunderlagsfrågor hava de sakkunniga bland annat ansett, att det årliga lönetillägget å 450 kronor till manlig lärare vid småskola och mindre folkskola samt manlig biträdande lärare vid folkskolor bör inverka på pensionsunderlaget. Då lönetillägget närmast korresponderar mot en löneförhöjning med två lönegrader, hava de sakkunniga funnit lämpligt föreslå höjning av pensionsunderlaget i motsvarande utsträckning. Enahanda syntes de sakkunniga böra gälla för manlig nomadlärare vid visteskola. Lärare vid mindre folkskolor och biträdande lärare vid folkskolor, såväl manliga som kvinnliga, skola jämlikt beslut av innevarande års riksdag komma i åtnjutande av ett särskilt lönetillägg, motsvarande en löneklass. Under förutsättning att det föreslagna lönetillägget erhölle den karaktär, att detsamma borde inverka å pensionen, borde enligt de sakkunnigas mening en härav betingad höjning, motsvarande en lönegrad, ske beträffande pensionsunderlaget för dessa lärare. Under samma förutsättning borde pensionsunderlaget för lärare vid visteskola med tjänstgöring vid byskola på nyss angivet sätt höjas med hänsyn till dylik lärare beviljat särskilt lönetillägg, motsvarande berörda löneklasstillägg för lärare vid mindre folkskolor m. fl.

Vad angår de extra ordinarie lärarna hava de sakkunniga funnit sig sakna anledning att i reglementsutkasten medtaga de i statliga pensioneringsbestämmelserna förekommande tabellerna, utvisande de mot olika lönegrader svarande pensionsunderlagen och pensionsavdragen, detta av den anledningen att vid folk- och småskoleväsendet ej finnas några extra ordinarie befattningshavare, som äro inplacerade i bestämda lönegrader. Med

utgångspunkt från de pensionsunderlag, som gälla för extra ordinarie tjänstemän enligt 28 § 1 mom. civila tjänstepensionsreglementet och under hänsynstagande till de avlöningsförmåner, som utgå vid de olika lästiderna, hava de sakkunniga upprättat förslag till pensionsunderlag för de extra ordinarie lärarna.

Statskontoret har yttrat följande:

Ur principiell synpunkt syntes erinran visserligen kunna göras mot att det särskilda lönetillägget å 450 kronor till manliga lärare vid småskola m. fl. skulle påverka pensionsunderlaget. Statskontoret ville emellertid icke motsätta sig de sakkunnigas förslag härutinnan; det syntes dock böra övervägas om icke föreskrifterna om särskilt pensionsunderlag borde intagas i övergångsbestämmelserna till de föreslagna pensionsreglementena. I frågan rörande eventuellt fastställande av högre pensionsunderlag på grund av det särskilda lönetillägg, motsvarande en löneklass, som skulle utgå till lärare vid mindre folkskola m. fl., finge erinras, att föredragande departementschefen under punkten 141 av åttonde huvudtiteln i 1938 års statsverksproposition uttalat, att han komme att framdeles förelägga Kungl. Maj:t förslag, att dessa lärargrupper skulle under vissa förutsättningar erhålla en mera tryggad anställning. Om och i den mån en fastare anställningsform bereddes åt ifrågavarande lärare, syntes de principiella invändningarna mot att för dem medgiva ett förhöjt pensionsunderlag i väsentlig mån förminskas. Under angivna förutsättning ville statskontoret för sin del icke motsätta sig, att pensionsunderlaget fastställdes till en lönegrad högre än för småskollärare.

Departementschefen har anfört bland annat:

I likhet med de hörda myndigheterna ansåge sig departementschefen böra i allt väsentligt biträda de sakkunnigas förslag.

Vad anginge frågan om en eventuell högre ställning i pensionshänseende för lärare vid mindre folkskola m. fl. funne departementschefen det önskvärt, att de närmare bestämmelserna om det särskilda lönetillägget förelåge, innan man toge slutlig ställning till frågan om det berättigade och lämpliga i att låta tillägget medräknas i pensionshänseende. Även anställningsformen kunde komma att öva inflytande på frågans bedömning och bestämmelsernas utformning. Under sådana förhållanden ansåge departementschefen sig böra förorda, att avgörandet i frågan uppskötes, till dess de nämnda, ännu svävande spörsmålen blivit klarlagda. Med hänsyn till föreliggande omständigheter funne departementschefen skäl föreligga att, därest förhöjt pensionsunderlag sedermera skulle komma att medgivas, för de lärare av denna kategori, som dessförinnan hunne pensioneras, företaga en retroaktiv omreglering av pensionerna.

4. Pensionsavdrag. *De sakkunniga* hava föreslagit tillämpning för folk- och småskolans lärare av civila tjänstepensionsreglementets och allmänna familjepensionsreglementets pensionsavdrag och därvid bland de föreslagna bestämmelserna jämväl medtagit en motsvarighet till civila tjänstepensionsreglementets stadgande om att befattningshavare, som under trettio år vidkänts pensionsavdrag eller erlagt avgift för tjänstepensionering till av staten upprättad eller understödd pensionsfond eller pensionskassa, skall vara befriad från pensionsavdrag.

Departementschefen har anfört bland annat följande:

För den händelse vid den närmare utformningen av detaljföreskrifter i ämnet svårigheter skulle yppa sig för införande av ett system med pensionsavdrag jämväl inom folk- och småskoleväsendet, torde det böra stå öppet för Kungl. Maj:t att i stället föreskriva ett system med pensionsavgifter.

De sakkunniga hade ansett sig ej böra göra något undantag från den för civila statsförvaltningen gällande avdragsregeln. För egen del måste departementschefen finna, att den av de sakkunniga intagna ståndpunkten vore följdriktig. Frågan om ett allmänt avskaffande av den trettioåriga avdragstiden borde vid första därför lämpliga tidpunkt upptagas till behandling, men intill dess borde enligt departementschefens åsikt civilförvaltningens avdragsregel tillämpas jämväl på folk- och småskollärarkåren; de därmed möjligen förbundna administrativa olägenheterna syntes departementschefen icke utgöra tillräckligt stöd för en saklig avvikelse från grundprincipen att den civila statsförvaltningens pensioneringssystem här skulle följas.

5. Detaljmotiveringar. Med avseende å den av de sakkunniga föreslagna regeln om reduktion i vissa fall av pensionen har departementschefen ansett böra tagas under övervägande i samband med utfärdandet av de nya pensionsreglementena, huruvida icke vikarierande pensionerade lärare borde undantagas från reduktionsregelns tillämpning. Vidare har departementschefen uttalat sig för en utvidgning av den av de sakkunniga för Kungl. Maj:t föreslagna befogenheten att i vissa fall tillerkänna icke-ordinarie lärare invalid- eller sjukpension att omfatta jämväl ålderspension, varjämte Kungl. Maj:t borde äga bestämma ej blott om vederbörande skulle beredas pension utan även, där sådant av förhållandena påkallades, avväga pensionsbeloppets storlek efter föreliggande omständigheter. Slutligen har departementschefen — under erinran att de nya pensioneringsbestämmelserna vore avsedda att äga tillämpning från och med den 1 januari 1938 — tillstyrkt, att i överensstämmelse med vad som skett vid allmänna familjepensionsreglementets tillämpning å delägare i av staten numera övertagna familjepensionskassor och som ägt rum vid statens folkskolinspektörers inordnande under allmänna familjepensionsreglementet, hittills gällande bestämmelser i fråga om pensionsrätt åt efterlevande make, även om äktenskapet ingåtts efter det befattningshavaren fyllt 60 år, samt rätt för barn att uppbära pension intill dess det uppnår 21 år fortfarande skola tillämpas beträffande änka eller barn efter befattningshavare, som vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande hade familjepensionsrätt i statens pensionsanstalt.

6. Vissa anslagsfrågor. *Departementschefen* har anfört bland annat:

För närvarande vore de under åttonde huvudtiteln upptagna anslagen till bidrag till avlöning åt befattningshavare vid folk- och småskoleväsendet uppförda med bruttobelopp, utan avdrag för pensionsavgifter, och vid utanordningen av statsbidrag innehölles avgifterna för att i föreskriven ordning tillgodoföras statens pensionsanstalt. I fråga om den statliga pensioneringen

hade tillämpats ett annat förfaringssätt, i det att avlöningsanslagen uppförts med nettobelopp, där pensionsavdragen således vore frånräknade.

I betraktande av redan vidtagna åtgärder i fråga om reglering av de anslag, som för budgetåret 1938/39 skulle komma att upptagas under åttonde huvudtiteln, torde någon ändring av nuvarande förfaringssätt beträffande redovisning av befattningshavarnas bidrag till pensioneringen ej lämpligen böra genomföras för nämnda budgetår. De provisoriska föreskrifter, som under nu angivna förhållanden kunde vara erforderliga, torde få utfärdas av Kungl. Maj:t.

7. Kostnadsberäkningar. För belysande av den ekonomiska innebörden av det framlagda förslaget till ändrade grunder för pensionering av folk- och småskollärare hava genom de sakkunnigas försorg utförts vissa beräkningar rörande blivande pensioners och pensionsavdrags belopp.

Vad först *tjänstepensionerna* angår har beräkning verkställts rörande den ökning, som summan av utgående pensioner kan väntas undergå efter de föreslagna pensionsbestämmelsernas genomförande. Kostnadsökningarna hava befunnits uppgå till i avrundade tal följande belopp:

1938	kronor	90,000
1939	»	460,000
1943	»	1,930,000
1948	»	1,670,000.

De sålunda angivna kostnadsökningarna utgöra emellertid bruttobelopp, beräknade utan beaktande av den vid pensioneringens omläggning uppstående stegringen av befattningshavarnas bidrag till pensionerna. Denna stegring har uppskattats till ungefär 1,500,000 kronor utan och ungefär 1,200,000 kronor med hänsyn tagen till den efter 30 tjänstår inträdande befrielsen från pensionsavdrag, och stegringen överstiger till en början kostnadsökningen för utgående pensioner. Om, såsom för närvarande är fallet, inflytande pensionsavgifter användas för täckande av utgifter för pensioner och följaktligen ej fonderas, komma alltså statsverkets utgifter för tjänstepensioneringen under åren närmast efter den föreslagna omläggningen att bliva lägre än nu.

Verkställda beräkningar beträffande kostnadsökningarna med avseende å *familjepensioneringen* utvisa följande ungefärliga ökningsbelopp:

1938	kronor	40,000
1939	»	130,000
1943	»	500,000
1948	»	1,020,000.

Även dessa kostnadssiffror äro beräknade utan beaktande av föreslagna ändringar beträffande befattningshavarnas bidragsplikt. På grund av höjning av bidragen stiger dessas sammanlagda belopp med ungefär 3,040,000 kronor, men till följd av att enligt de föreslagna nya pensionsbestämmelserna bidragsplikten skall upphöra vid befattningshavares avgång med tjänstepension blir ökningen av befattningshavarnas bidrag efter hand något mindre.

Om ej heller för familjepensioneringens vidkommande fondering av pensionsavdrag skall äga rum, kunna under den närmaste tioårsperioden statsverkets utgifter för denna pensionering väntas bliva lägre enligt det framlagda förslaget än enligt de äldre bestämmelserna.

Förslaget till reglering av pensioner, utgående enligt äldre bestämmelser.

Kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 280) med bestämmelser om ny pension för vissa pensionerade f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer avser att reglera pensioner av äldre typ.

Enligt kungörelsen utgår dels förhöjning I, för att möjliggöra en tillämpning av enhetliga grunder för dyrtidstilläggens beräknande å äldre och nyreglerade pensioner, dels ock förhöjning II avsedd att åstadkomma en skälig anpassning av de äldre pensionerna efter de pensionsunderlag, som ligga till grund för motsvarande nyreglerade pensioner. Förhöjning I är tillämplig å pensionerade folk- och småskollärare, medan förhöjning II för närvarande endast är tillförsäkrad pensionerade statliga befattningshavare och utgör i allmänhet hälften av skillnaden mellan den genom förhöjning I reglerade pensionen och motsvarande nyreglerad pension.

De pensioner, som enligt äldre bestämmelser utgå till förutvarande folk- och småskollärare, kunna hänföras till följande huvudgrupper.

	Grundpension, kronor	Genom reglering fr. o. m. år 1920 förhöjd till kronor	Genom pensionsförhöjning I uppbringad till kronor
Grupp I. Pensioner beviljade före år 1907 (för småskollärare före år 1909).			
Folkskollärare, manlig och kvinnlig	750: —	1,425	1,704
Småskollärare, d:o	200: —	600	720
Grupp II. Pensioner beviljade åren 1907—1918 (för småskollärare åren 1909—1919).			
Folkskollärare:			
manlig	1,013: —	1,800	2,028
kvinnlig	900: —	1,650	1,908
Småskollärare, manlig och kvinnlig	450: —	975	1,140
Grupp III. Pensioner beviljade efter år 1918 (för småskollärare efter år 1919).			
Folkskollärare:			
manlig	2,250: —	—	2,544
kvinnlig	1,875: —	—	2,112
Småskollärare:			
manlig	1,387: 50	—	1,644
kvinnlig	1,237: 50	—	1,440

De sakkunniga anföra i fråga om ett tillämpande av jämväl pensionsförhöjning II å pensionerna för de före år 1938 avgångna folk- och småskollärarna bland annat följande:

Då lärarna vid folk- och småskolorna genom den beslutade löneregleringen inordnats i det statliga lönesystemet och då genom det såsom en konsekvens härav nu framlagda förslaget om tillämpning å dem av det statliga pensioneringssystemet statens medverkan till denna lärarpersonals pensionering blir av samma omfattning som för de statliga befattningshavarna, torde, enligt de sakkunnigas mening, föreligga såväl reella skäl som tekniska förutsättningar för en tillämpning å nu ifrågavarande lärare jämväl av bestämmelserna om pensionsförhöjning II.

Pensionerna skulle enligt de sakkunnigas förslag uppbringas till följande belopp:

	Ny pension för	
	manlig pensionär, kronor	kvinnlig pensionär, kronor
Grupp I:		
Folkskollärare	2,370	2,274
Småskollärare	1,512	1,320
Grupp II:		
Folkskollärare	2,532	2,376
Småskollärare	1,722	1,530
Grupp III:		
Folkskollärare	2,790	2,478
Småskollärare	1,974	1,680

En utsträckt tillämpning av kungörelsen nr 280/1925 å nu nämnda pensionärsgrupper jämväl i vad den avser pensionsförhöjning II skulle, beräknat efter nuvarande antal pensionärer, för staten medföra, frånsett dyrtidstillägg, följande årskostnad:

Grupp I	kronor	55,000
» II	»	210,000
» III	»	1,440,000
Summa	kronor	1,705,000.

Statskontoret har ansett, att en förutsättning för att här avsedda pensionsförbättring medgåves utgå måste vara, att vederbörande lärare icke av skoldistriktet erhållit någon förhöjning av författningsenligt utgående pension. Såsom ett ofrånkomligt villkor borde fördenskull föreskrivas, att, om och i den mån dylika kommunala pensionstillägg förekomme, här ifrågavarande pensionstillägg skulle minskas med belopp, motsvarande sådant kommunalt tillägg.

Statens pensionsanstalt uttalar, att från den ifrågasatta regleringen borde undantagas den, vilken av annan anledning än befattningens indragning avgått från sin befattning med rätt till uppskjuten tjänstepension.

Departementschefen har anfört bland annat följande:

Då folk- och småskollärarnas löne- och pensionsförmåner till den ojämförligt största delen skulle utgå av statsmedel, syntes det vara en naturlig följd, att man jämväl beträffande reglering av redan utgående pensioner och understöd tillämpade de regler, som kommit till användning med avseende å de statligt anställda.

Även om vissa skäl talade för statskontorets förslag om att den föreslagna pensionsförbättringen skulle minskas med belopp, motsvarande det kommunala tillägget, ansåge departementschefen sig dock ej böra biträda detsamma. De kommunala tilläggen, som ofta vore rörliga, utginge efter så skiftande regler och hade rättsligt sett så olika karaktär, att reduktionsbestämmelserna måste bliva i hög grad komplicerade, om betydande ojämnheter vid tillämpningen skulle undvikas.

Den av statens pensionsanstalt föreslagna begränsningen av pensionsförhöjningens tillämplighetsområde ansåge departementschefen sig däremot böra förorda.

Förhöjningen av de äldre pensionerna torde i likhet med de nya avlönings- och pensionsreglementena böra vinna tillämpning från och med den 1 januari 1938.

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår innebär det i propositionen framlagda förslaget, att pensionsrätt i princip endast skulle tillerkännas ordinarie samt med dem i lönehänseende likställda befattningshavare ävensom extra ordinarie befattningshavare vid folk- och småskoleväsendet. Vikarierande lärare, vilka under vissa förutsättningar hittills ägt pensionsrätt, skulle sålunda framdeles utestängas från denna rätt. I de föreliggande motionerna har yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville uttala, att vid utfärdandet av bestämmelser angående ändrade pensionsvillkor för lärare vid folk- och småskolor m. fl. pensionsrätt även måtte tillkomma vikarierande lärare. Utskottet kan ej finna annat än att det med hänsyn till nu tillämpade anställningsformer vid folk- och småskoleväsendet i och för sig kunde anses billigt, om vikarier i vissa fall tillerkändes pensionsrätt. Emellertid hava såväl de för här avsedda pensionsfrågors ordnande tillkallade sakkunniga som chefen för finansdepartementet ansett både principiella och praktiska skäl tala mot att pensionsrätt reglementsenligt tillförsäkrades vikarierna. En dylik rätt tillkommer ej heller vikarier inom olika områden av statsförvaltningen, varför det tvivelsutan skulle kunna leda till icke önskvärda konsekvenser om inom nu ifrågavarande område en regel av antydd innebörd skulle införas i samband med att pensioneringen i övrigt ordnas enligt för statsförvaltningen gällande grunder. Härtill kommer, att, såsom de sakkunniga framhållit, pensionsrätten för de vikarierande lärarna är av relativt begränsat värde, enär dessa befattningshavare före pensionsålderns inträde i regel övergått till med pensionsrätt förenade anställningar. Utskottet får vidare erinra att i det föreliggande förslaget ifrågasatts olika anordningar, avsedda att reducera olägenheterna för vikarierna av pen-

sionsrättens borttagande. Sålunda framhålla de sakkunniga bland annat, att där föreliggande omständigheter äro av den art, att tjänste- och familjepension skäligen borde medgivas vikarier, särskild pension borde utverkas av riksdagen. Utskottet får i detta sammanhang även erinra om departementschefens uttalande att det icke syntes uteslutet, att en fastare anställning och därmed också pensionsrätt skulle kunna beredas en del vikarier genom utnyttjande av gällande bestämmelser rörande anställande av extra ordinarie lärare. Utskottet hyser den förhoppningen, att den av departementschefen sålunda angivna utvägen skall kunna visa sig framkomlig. Med hänsyn till nu angivna förhållanden har utskottet icke funnit tillräckliga skäl föreligga för att giva pensioneringen en större omfattning än som i propositionen ifrågasatts. Utskottet finner sig alltså icke kunna förorda åtgärd i motionernas syfte.

Grundlinjerna för de nya pensioneringsbestämmelserna — sådana de utformats i propositionen — hava i övrigt icke givit utskottet anledning till annan erinran, än att utskottet förutsätter, att vederbörande myndigheter tillse, att befattningshavarna vid folk- och småskoleväsendet icke förflyttas mellan olika tjänster enbart i syfte att därigenom tillförsäkra dem ökade pensionsförmåner.

Emot förslaget om reglering av pensioner, utgående enligt äldre bestämmelser, har utskottet icke funnit något att erinra. Utskottet vill dock framhålla, att utskottet för sin del helst sett att den av statskontoret föreslagna reduktionen av de statliga pensionstilläggen med eventuellt utgående kommunala pensionstillägg kunnat genomföras. Departementschefen har emellertid gentemot statskontorets förslag framhållit, att de kommunala tilläggen utginge efter så skiftande regler och rättsligt sett hade så olika karaktär, att de ifrågasatta reduktionsbestämmelserna måste bliva i hög grad komplicerade, om betydande ojämnheter vid tillämpningen skulle undvikas. Med hänsyn till vad departementschefen sålunda uttalat har utskottet icke ansett sig kunna förorda statskontorets omförmälda förslag. Utskottet vill dock i detta sammanhang understryka angelägenheten av att den kommunala pensioneringen på detta område, i den mån detta är möjligt, snarast avvecklas.

Utskottet tillstyrker alltså, att bemyndigande lämnas Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av föredragande departementschefen i propositionen förordats utfärda bestämmelser med tillämpning, räknat från och med den 1 januari 1938, angående dels ändrade pensionsvillkor för lärare vid folk- och småskolor m. fl., dels ock förbättring av tjänstepensioner, som beviljats förutvarande lärare vid folk- och småskolor m. fl.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen, med avslag å motionerna I: 337 och II: 483, må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 23 maj 1938.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerberg, Ehrnberg, Holmström, Bjurström*, Nilsson* i Mölndal, *Danielsson, Sundvik* och *Bodin* i Visby;

från andra kammaren: herrar *Holmgren, Andersson* i Falkenberg, *K. A. Westman, Gustavson* i Västerås, *Osberg*, Svedman*, Johansson* i Djursnäs* och *Eriksson* i Sandby*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

388069. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1938.